

DOI:10.18276/sip.2016.46/1-26

Jolanta Kondratowicz-Pozorska*

Politechnika Koszalińska

EKOLOGICZNE GOSPODARSTWA ROLNE JAKO STYMULATORY ROZWOJU LOKALNEGO I WSPÓLNOT LOKALNYCH

Streszczenie

Celem opracowania było zaprezentowanie relacji występujących między rolnikami prowadzącymi ekologiczne gospodarstwa rolne (egr) a mieszkańcami regionu i przedstawicielami władz terenowych, a także podkreślenie wagi jaką pełnią egr w rozwoju gospodarczym i społecznym danego miejsca. Do badań wybrano województwo zachodniopomorskie, w którym na koniec 2014 roku zarejestrowanych było 3526 egr. Do badań zakwalifikowało się ostatecznie 2098 gospodarstw. Za pomocą ankiet rozesłanych do rolników zebrano materiał, który posłużył za źródło danych do prezentowanych w pracy treści.

Słowa kluczowe: ekologiczne gospodarstwa rolne, rozwój lokalny, działania prorozwojowe

Wprowadzenie

Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich wymaga kompromisu między producentami rolnymi, dążącymi do maksymalizacji zysku, a interesem społeczeństwa, które coraz większą wagę przywiązuje do środowiska naturalnego i tego, aby prze-

* E-mail: jolanta.pozorska@tu.koszalin.pl

strzegane były szeroko rozumiane zasady ekologiczne w produkcji rolniczej (Kłodziński, 2006, s. 9). Zgodnie z tą ideą w Unii Europejskiej wprowadzono – między innymi – zmiany w zapisach dotyczących płatności bezpośrednich – do kryterium gospodarczego (wspieranie dochodu rolnika) dodano kryterium środowiskowe, które ma wspierać dostarczanie dóbr publicznych. Nadal żadna inna forma produkcji płodów rolnych nie łączy jednak tak harmonijnie, jak ekologiczna produkcja rolna, interesu producenta z interesem społeczeństwa. Z jednej strony dostarcza ona towarów na rynek kształtowany przez popyt na produkty ekologiczne, a z drugiej – jest działaniem w interesie publicznym, ponieważ przyczynia się do ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt i rozwoju obszarów wiejskich (Preambuła..., 2007). Jednakże bez aprobaty lokalnej społeczności do podjęcia tak specyficznych (eko) działań i bez możliwości dostrzeżenia w nich szans na systematyczny rozwój lokalny niemożliwy jest rozkwit rolnictwa ekologicznego na danym terenie. W myśl definicji rozwoju lokalnego winien on bowiem bazować na lokalnym potencjale, służyć wspólnym interesom danej społeczności i być realizowany w oparciu o demokratyczne i partnerskie zasady (Kozuch, 2011, s. 9). Mieszkańcy powinni więc poczuć, że uczestniczą w procesie, w którym są podmiotami, a władze będą działały w ich imieniu. Wszyscy muszą zatem dostrzec wspólne cele.

Celem opracowania jest przedstawienie powiązań występujących między rolnikami prowadzącymi ekologiczne gospodarstwa rolne (egr) a mieszkańcami regionu i przedstawicielami władz terenowych, a także podkreślenie roli jaką pełnią egr w rozwoju gospodarczym i społecznym danego miejsca. Do badań wybrano województwo zachodniopomorskie, w którym zarejestrowanych jest najwięcej egr o przeciętnie największej powierzchni, jednak są one rozproszone po całym terenie. Wybór próby był celowy, gdyż w literaturze polskiej przedstawiane są już wyniki badań na podobny temat, ale pod obserwację wzięto przede wszystkim małe i bardzo małe ekologiczne gospodarstwa rolne, które licznie występują w danej miejscowości/gminie. Tymczasem w Zachodniopomorskiem można sprawdzić, czy nieliczne, ale dość duże egr mogą stworzyć tzw. rynek zakorzeniony, opisany przez van der Ploega (van der Ploeg, Yingzhong, Schneider-Rudnicki, 2012). O rynku zakorzenionym można mówić, gdy na ściśle zdefiniowanym terenie istnieje, a jednocześnie jest lub zaczyna być dostrzegany i doceniany, pewien szczególny rodzaj produktu/działalności, który może stać się podstawą rozwoju (Jasiński, 2013, s. 9).

1. Relacje egr z otoczeniem

Traktując egr jak przedsiębiorstwo, można zakładać, że:

- 1) Jest jednym z partnerów społecznych, zaspokajającym potrzeby społeczeństwa, przestrzegającym przy tym zasad sprawiedliwości społecznej oraz wykorzystującym mechanizm konkurencji.
- 2) Dąży do zaspokajania swoich celów za pośrednictwem rynku.
- 3) Funkcjonuje na zasadach systemu otwartego, a zarazem wyodrębnia się w nim 3 podsystemy: społeczny, techniczny i przyrodniczy.

Na podstawie przepisów o rolnictwie ekologicznym można zatem stwierdzić, że egr mają do spełnienia 6 głównych celów: ekonomiczny, ekologiczny, energetyczny, estetyczny, etyczny i społeczny, które szczegółowo opisane zostały w tabeli 1.

Tabela 1. Cele ekologicznych gospodarstw rolnych

Cel:	ekonomiczny	ekologiczny	energetyczny	społeczny	estetyczny	etyczny
Idea:	<p>optymalny efekt z bieżącej działalności i zapewnienie harmonijnego rozwoju w przyszłości można uzyskać przez:</p> <ul style="list-style-type: none"> – dostosowanie produktów do wymogów rynku i konkurencji, zwłaszcza pod względem asortymentu, jakości, ceny, jak i wykorzystania optymalnych kanałów sprzedaży i metod promocji; – racjonalne, optymalne wykorzystywanie czynników produkcji tak, by zachowana była ciągłość ich istnienia. 	<p>podkreślenie w swej działalności, że korzystanie ze środowiska naturalnego odbywa się w taki sposób, by nie działać na jego szkodę, a wręcz odwrotnie egr przyczynia się do ochrony i polepszenia kondycji środowiska naturalnego</p>	<p>dążenie do oszczędnego i racjonalnego zużycia energii na cele gospodarcze; przez oszczędność energii dąży się do oszczędnego i racjonalnego wykorzystywania wszystkich zasobów w gospodarce</p>	<p>podjmowanie działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> – propagujących znaczenie gospodarcze i środowiskowe egr; – popularyzujących wśród konsumentów wiedzę i odbiorców o specyficznych wartościach produkcji tych podmiotów; – informujących społeczeństwo, że zachowany zostanie dla przyszłych pokoleń potencjał środowiska naturalnego i zdolność produkcyjna gospodarki rolnej 	<p>podjmowanie wszechstronnych działań, które mają na celu podniesienie walorów estetycznych; są to np.:</p> <ul style="list-style-type: none"> – działania na rzecz ochrony środowiska, które wiążą się z zachowaniem jego walorów estetycznych; – podejmowanie czynności zmierzających do tego, by produkt i usługa w egr miały swój specyficzny wygląd i/lub charakter 	<p>zapewnienie, że działalność egr odbywa się z poszanowaniem pracy i godności ludzkiej, w warunkach humanitarnego traktowania zwierząt, nieingerowania w świat roślin i zwierząt niezgodnie z zasadami natury, a produkty egr są bezpieczne dla zdrowia i życia ludzi oraz przyczyniają się do promocji zdrowego stylu życia</p>

Źródło: J. Kondratowicz-Pozorska (2013, s. 229).

2. EGR Pomorza Zachodniego na tle egr w Polsce

Ekologiczne gospodarstwa rolne na Pomorzu Zachodnim różnią się od podobnych gospodarstw w innych częściach Polski. Pod koniec roku 2014 w kraju działalność w zakresie rolnictwa ekologicznego prowadziło 25 427 producentów ekologicznych, najwięcej z nich na terenie województw: warmińsko-mazurskiego (4244), zachodniopomorskiego (3549) oraz podlaskiego (3453). Łącznie producenci ekologiczni z wymienionych województw stanowili aż 44,2% liczby wszystkich producentów ekologicznych w Polsce. W tych samych województwach było też najwięcej ekologicznych producentów rolnych (warmińsko-mazurskie – 4234, podlaskie – 3432 i zachodniopomorskie – 3526). Ekologiczni producenci rolni z wymienionych województw stanowili łącznie 45,1% wszystkich ekologicznych producentów rolnych prowadzących działalność w Polsce (24 829) (*Raport o stanie...*, s. 20). W 2014 roku łączna powierzchnia użytków rolnych, na których prowadzona była produkcja ekologiczna, wynosiła 657 902,1 ha. Największa łączna powierzchnia ekologicznych użytków rolnych była w: Zachodniopomorskiem (129 456,0 ha), Warmińsko-mazurskiem (117 097,0 ha) oraz Podlaskiem (64 897,1 ha). W wymienionych województwach znajdowało się 47,3% łącznej powierzchni ekologicznych użytków rolnych w Polsce (*Raport o stanie...*, s. 21). Zachodniopomorskie charakteryzuje się dodatkowo dwoma specyficznymi cechami, tj. przeważają podmioty duże i bardzo duże (49,7% egr ma powierzchnię od 10–50 ha, a 23,3% ma powyżej 50 ha), ponadto gospodarstwa nie są powiązane ze sobą formami współpracy zarówno formalnej jak i nieformalnej.

3. Materiał empiryczny

Do badania wpływu działalności egr na rozwój lokalny wytypowano 3526 rolników, jednak ze względu na cel badania i poprawność udzielonych odpowiedzi ostatecznie próba liczyła 2098 egr i stanowiła źródło danych do dalszych rozważań.

Z analizy zebranego materiału za rok 2015 wynika, że właściciele egr przez jakość prowadzonej przez siebie działalności rozumieją:

- jakość techniczną, której świadectwem jest certyfikat jednostki kontrolującej. Certyfikat gwarantuje, że producent ekologicznego produktu przestrzega norm i wszelkich przepisów prawa o rolnictwie ekologicznym;

- jakość marketingową, czyli stopień, w jakim produkty ekologiczne i usługi z nimi związane zaspokajają wymagania konsumentów. Starania rolników koncentrowane są zatem nie tylko na aspektach technicznych, ale też użytkowych (bezpieczeństwo użytkowania, dogodność, wznawialność, doznania smakowe, np.) oraz niefunkcjonalnych (jak reputacja producenta, subiektywnie pojmowana estetyka produktów ekologicznych, miejsc świadczenia usług, np.).

Badani w 63% zwrócili uwagę, że na rynku ważne miejsce zajmuje ten producent, który zapada w pamięć i kształtuje świadomość odbiorców. Wobec tego, jeżeli certyfikat potraktować jako świadectwo jakości technicznej, to większość przebadanych gospodarstw taki dokument posiadała (1309 podmiotów) lub dążyła do jego posiadania (789 podmiotów). Dla producentów istotne stały się takie wartości, jak pozytywne odczucia klientów (48% odpowiedzi), stopień zaspokojenia ich potrzeb (72%), korzyści, jakie mogą odnieść konsumenci/klienci (31%). Zaobserwowano, że rolnicy prowadzący działalność metodami ekologicznymi w szczególności sposób dbają o to, by ich produkt był postrzegany przez nabywców jako wyróżniający się, a rozpoczęty proces pozyskiwania pożądanej dostrzegalności przekładał się na nabywanie oferowanych produktów i usług oraz pozytywną ocenę samych gospodarstw.

Około 44% ankietowanych prowadzących egr zaznaczyło, że przekazując produkt kupującemu w trakcie tzw. sprzedaży bezpośredniej, udziela jednocześnie informacji o jego szczególnych wartościach, ponadto jedna trzecia z nich zachęca do odwiedzenia gospodarstwa i poznania warunków, w których dochodzi do powstania sprzedawanego dobra. Kolejni rolnicy (8%) zaznaczyli, że promują wytwarzane produkty i miejsca ich powstania na tzw. kiermaszach zdrowej żywności lub innych zorganizowanych spotkaniach (np. festyny, obchody lokalnych jubileuszy itp.). Opisane działania to równoczesna promocja produktu i regionu.

Aktywność rolników na rynku może być wyrażona ilością i jakością kanałów dystrybucji. Około 22% ankietowanych zaznaczyło, że sprzedają ekologiczne produkty rolne na straganie (stoisko własne lub dzierżawione), 10% – do specjalistycznych sklepów, a pozostali – oddają do punktu skupu. Pomimo że nadal zdecydowana większość rolników nie buduje rozległych sieci dystrybucji, nie zmienia to faktu, że egr wpływają na ilość miejsc pracy w regionie. Na 2098 zbadanych podmiotów 1107 zatrudniało do 5 pracowników w pełnym wymiarze godzin, 54 gospodarstwa – od 5 do 10 osób, a 2 ponad 10 pracowników. Poprawie zatrudnienia na obsza-

rach wiejskich sprzyjają także inwestycje, które rolnicy podejmują w obrębie swoich gospodarstw (budowa magazynów, chłodni, suszarni, mikro biogazowni itp.). Niecałe 10% badanych stwierdziło, że skończyło tego typu inwestycje, a kolejne 3% jest w trakcie realizacji procesu inwestycyjnego. Ponadto 4 bardzo duże egr są współtwórcami dużych inwestycji lokalnych, np. obudowy zabytków, budowy oczyszczalni, tworzenia bazy edukacyjnej itp.

W trakcie badań zapytano rolników o ich stosunek do różnych stowarzyszeń i innych form organizacji, działających na rzecz popularyzacji produktów ekologicznych, podniesienia konkurencyjności polskich gospodarstw ekologicznych, promocji atrakcji okolic. Spośród wszystkich przebadanych 11 gospodarzy działało w ramach stowarzyszeń, kolejnych 16 – jest członkami Lokalnych Grup Działania (LGD). Wszystkie te osoby prowadzą zróżnicowaną działalność, tzn. oprócz produkcji rolnej oferują rozmaite usługi, np. handel, edukację, ekoturystykę, rekreację, itp. Takie postępowanie umożliwia nawiązywanie nowych relacji gospodarczych i społecznych, które w przyszłości mogą przynieść wymierne korzyści regionowi i jego mieszkańcom.

Właściciele egr opisali także swoją postawę wobec lokalnej społeczności, a także stosunek do władz lokalnych. Spośród 2098 przepytanych osób dwadzieścia siedem zasiadało w gronie przedstawicieli władz gminnych, powiatowych lub w inny sposób współtworzyło politykę rozwoju regionu, byli to przede wszystkim rolnicy prowadzący gospodarstwa duże i bardzo duże, którym zależy, by w planach miejscowych nieuwzględniono działań i działalności mogących zagrozić środowisku naturalnemu, a zatem podstawie ich funkcjonowania.

Zaangażowanie rolników w pracę na rzecz regionu i jego mieszkańców przejawia się również we współtworzeniu organizacji pozarządowych, działań w ramach różnych struktur organizacyjnych, np. w kołach rolniczych, kołach gospodyń wiejskich, OSP, wspieraniu prac samorządów szkolnych, prowadzeniu grup folklorystycznych, kół miłośników natury, przewodników turystycznych promujących historię miejsca itp. Taka forma aktywności jest przez rolników oraz ich rodziny preferowana. Na 2098 badanych osób zaangażowanych w opisane powyżej formy działań na rzecz rozwoju lokalnego jest prawie co trzecia z nich; w sumie 687 osób. Ankietowani rolnicy przyznają, że bardzo chętnie podejmują działania na rzecz kształtowania eko-wartości u młodego pokolenia w oczekiwaniu na ewentualne po-

zytywne efekty w przyszłości. Organizują w tym celu spotkania w szkole, warsztaty w gospodarstwie, miejsca do degustacji itp.

Troska rolników o rozwój lokalny przejawia się również w ich działaniach na rzecz ochrony środowiska i utrzymania czystości okolicy. Obok typowych czynności takich, jak segregowanie odpadów, racjonalne gospodarowanie żywnością, zgłaszanie odpowiednim władzom tzw. dzikich wysypisk, badani wymieniali także czynny udział w sprzątaniu terenów przydomowych, przyzagrodowych i przydrożnych, zalesianiu nieużytków, a nawet sprzątaniu i pogłębianiu rowów melioracyjnych. Takie działania zgłosiło 23% (482 osoby), natomiast prawdziwymi aktywistami na rzecz środowiska można nazwać osoby, które oprócz wymienionych powyżej działań domagają się także aktywnej postawy władz samorządowych dotyczącej wspierania oddolnych inicjatyw, mających na celu ochronę przyrody i miejscowej tradycji, kultury i obyczajów. Budują ponadto podstawy pod różne inicjatywy obywatelskie, konsolidują lokalne społeczności, zbierają podpisy pod petycjami dotyczącymi problemów lokalnej ludności, prowadzą happeningi na rzecz ochrony środowiska, uczciwego zarządzania naturalnymi zasobami natury, uczestniczą także w licznych odczytach i konferencjach dotyczących zdrowej żywności, jak i przeciwdziałania degradacji środowiska, organizują pogadanki w miejscowych szkołach, świetlicach itp. W 2015 roku zadeklarowało w pełni świadomą i aktywną postawę obywatelską 11 osób. Przeważali wśród nich ludzie prowadzący gospodarstwa agroturystyczne.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania potwierdzają, że rolnicy z egr w Zachodniopomorskim coraz chętniej podejmują działania, które wytyczają nowe standardy rozwoju. Otwartość na inicjatywy społeczne środowiska lokalnego, dbałość o środowisko naturalne, zdecydowana zmiana postawy z biernej na aktywną świadczą o rosnącej świadomości obywatelskiej badanych rolników. Są również świadectwem świadomego wyboru drogi rozwoju egr, której głównym celem nie jest maksymalny, ale optymalny zysk, uzyskany zgodnie z zasadami poszanowania natury, satysfakcja klienta, pełnowartościowy produkt i okolica niezniszczona działaniami gospodarczymi człowieka. Poza tym właściciele egr są świadomi, że prowadzona przez nich działalność zależy nie tylko od nich samych, ale składa się na nią o wiele więcej czynników, jak np. nastawienie okolicznych mieszkańców, przychylność władz re-

gionu, zaufanie klientów – dopiero wypadkowa wszystkich działań daje efekt w postaci dobrej pozycji gospodarstwa na rynku. Budowanie wzajemnych relacji na terenie oddziaływania egr to długotrwały proces budowania lokalnych wspólnot, które najlepiej wiedzą, jak równoważyć czynniki gospodarcze, społeczne i ekologiczne dla poprawy sytuacji ekonomicznej i warunków bytu okolicznej ludności. Zaobserwowane w materiale badawczym zmiany są zatem pożądane, gdyż umożliwiają poprawę konkurencyjności ekologicznych gospodarstw rolnych i dają szansę na to, że wraz z rozwojem egr będzie następował rozwój lokalny.

Literatura

- Jasiński, J. (red.) (2013). *Rolnictwo ekologiczne czynnikiem rozwoju lokalnego – analiza wybranych przypadków*. Warszawa: IRWiR PAN.
- Kłodziński, M. (2006). Rolnictwo a zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym* (3), nr 52, 9–22.
- Kondratowicz-Pozorska, J. (2013). *Ekonomiczno-organizacyjne determinanty konkurencyjności ekologicznych gospodarstw rolnych w Polsce*. Szczecin: PTE o/Szczecin.
- Kożuch, A. (2011). Rola samorządu terytorialnego we wspieraniu rozwoju lokalnego. *Instrumenty zarządzania rozwojem w przedsiębiorczych gminach*. Pobrano z: www.isp.uj.edu.pl.
- Preambuła do rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 z 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91*.
- Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2013–2014*. Pobrano z: <http://www.ijhar-s.gov.pl/pliki/A-pliki-z-glownego-katalogu/rzesieñ/2015/rzesieñ>.
- Van der Ploeg, J., Yingzhong, J., Schneider-Rudnicki, S. (2012). Rural development through the construction of new, nested markets: comparative perspectives from China, Brazil and the European Union. *Journal of Peasant Studies* (1), nr 39, 133–173.

ORGANIC FARMS AS DRIVERS OF LOCAL DEVELOPMENT AND LOCAL COMMUNITIES

Abstract

The purpose of the paper was to present relations that exist between farmers running ecological organic farms and the citizens of the region as well as local representatives. It was also focused on strengthening the role of these farms in economic and social development in that area. The research was done in region of West Pomerania, in which at the end of 2014 there were 3526 registered farms. At the end there were qualified 2098 farms. With the support of surveys, there were empiric data gathered that was taken as a source data for this article.

Keywords: organic farms, local development, pro-development activities

Kody JEL: R1 i Q1

